

Một số vấn đề lý luận và thực tiễn về đổi mới, phát triển các hợp tác xã ở nông thôn Việt Nam

PHẠM BẢO DƯƠNG

Bài viết nhằm góp thêm tiếng nói trong định hướng hoạch định chính sách phát triển các hợp tác xã ở nông thôn Việt Nam. Sau khi khái quát các giai đoạn phát triển của hợp tác xã, nhu cầu hợp tác của người dân và xu hướng phát triển các hợp tác xã, bài viết chỉ ra 6 điểm cần lưu ý trong quá trình hoạch định và thực thi chính sách và đề xuất 4 nhóm giải pháp phát triển hợp tác xã ở nông thôn Việt Nam.

Từ khóa: hợp tác xã, phát triển hợp tác xã, nông thôn Việt Nam.

Đặc điểm nổi bật của kinh tế nông hộ Việt Nam là sản xuất, kinh doanh với quy mô nhỏ, trang thiết bị kém, kỹ thuật lạc hậu và rất dễ bị tổn thương trước những biến động bất thuận của thị trường, do đó, chưa có những bước chuyển vững chắc trong sân chơi kinh tế thị trường và hội nhập quốc tế ngày càng sâu rộng. Đây chính là động lực thúc đẩy các hộ làm kinh tế liên kết với nhau để: i) hạn chế những rủi ro, bất định; ii) tăng năng lực cạnh tranh; iii) mở rộng quy mô sản xuất; iv) tăng hiệu quả sử dụng các nguồn lực kinh doanh. Hành động tập thể thông qua các tổ chức hợp tác của người dân mà đỉnh cao là các hợp tác xã (HTX) là công cụ hữu hiệu giúp người sản xuất nhỏ lẻ tăng cường sức mạnh kinh tế, chính trị - xã hội và sự kết hợp của các chức năng này. HTX là tổ chức của nông dân, ở nông thôn, có vai trò quan trọng trong việc trợ giúp các thành viên¹, khuyến khích họ dám nghĩ, dám đầu tư, mở rộng các hoạt động sản xuất kinh doanh. HTX với tư tưởng chủ đạo "hợp tác" là một thể chế quan trọng phát huy sức mạnh tổng hợp của kinh tế hộ, kinh tế cá thể và các pháp nhân kinh doanh khác. Như vậy, HTX và kinh tế thành viên là hai thể chế độc lập nhưng gắn kết hữu cơ với nhau, cùng phát triển (Phạm Bảo Dương, 2012) và HTX mang lại lợi ích kinh tế thiết thực cho thành viên. Có thể khẳng định rằng phát triển các HTX vừa là mục tiêu, vừa là điều kiện để thực hiện thành công công cuộc

vận động xây dựng nông thôn mới, công nghiệp hóa - hiện đại hóa nông nghiệp - nông thôn (Phạm Bảo Dương, 2010).

Nhu cầu hợp tác của người dân là đa dạng, ở tất cả các khía cạnh, lĩnh vực của đời sống kinh tế - xã hội, văn hóa, môi trường. Để đáp ứng nhu cầu hợp tác này, có nhiều loại hình HTX đã được hình thành (Hồ Văn Vĩnh và Nguyễn Quốc Thái, 2005). Vấn đề đặt ra là trong điều kiện kinh tế của nông thôn hiện nay, mô hình tổ chức HTX nào là phù hợp, đáp ứng nguyện vọng hợp tác sản xuất kinh doanh của người dân nhưng đồng thời lại bảo đảm đúng bản chất, hiệu quả với độ bền vững cao nhất? Đây là những tồn tại và những khó khăn mà các HTX đang gặp phải, nguyên nhân của các tồn tại đó? Những vấn đề gì cần được tiếp tục nghiên cứu, làm sáng tỏ các vấn đề lý luận về phát triển HTX ở nước ta?

1. Quá trình phát triển các hợp tác xã ở nước ta

1.1. Phân kỳ phát triển

Trong 60 năm qua, phong trào HTX ở Việt Nam đã trải qua nhiều thăng trầm, gắn liền

Phạm Bảo Dương, PGS.TS., Học viện Nông nghiệp Việt Nam.

1. Trước đây, những người gia nhập HTX được gọi là "xã viên". Khái niệm "thành viên" được sử dụng thay thế cho khái niệm "xã viên" trước đây và được chính thức quy định trong Luật Hợp tác xã số: 23/2012/QH13, dùng để chỉ những tổ chức, hộ gia đình, cá nhân có liên quan đến việc thành lập, tổ chức, hoạt động của HTX, liên hiệp HTX.

với sự thay đổi tư duy về kinh tế và quản lý. Một cách tổng quát, phát triển HTX ở Việt Nam bao gồm 5 thời kỳ (Phạm Bảo Dương, 2010) với các đặc điểm cơ bản sau đây:

- Thời kỳ từ năm 1954 đến năm 1959: bắt đầu xây dựng tổ đổi công, phát triển HTX, kinh tế hộ thu hẹp dần.

- Thời kỳ những năm 1960 - 1980: kinh tế tập thể phát triển mạnh, phủ định vai trò kinh tế hộ.

- Thời kỳ những năm 1981 - 2003: chuyển kinh tế hộ nông dân thành chủ thể kinh tế đi đôi với sự tan rã và chuyển đổi của hệ thống HTX kiểu cũ.

- Thời kỳ những năm 2003 - 2013: tìm tòi phát triển HTX kiểu mới trong điều kiện nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa gắn với quá trình thực thi Luật Hợp tác xã năm 2003.

- Thời kỳ từ năm 2013 đến nay: tiếp tục tìm tòi, hoàn thiện mô hình pháp lý đối với các HTX kiểu mới phù hợp với bản chất, giá trị và nguyên tắc hoạt động đúng theo thông lệ quốc tế. Cuối năm 2012, Quốc hội đã ban hành Luật Hợp tác xã thay thế cho Luật Hợp tác xã năm 2003 với nhiều sửa đổi quan trọng. Mô hình HTX kiểu mới theo quy định của Luật đòi hỏi phải có sự phân biệt rạch ròi trong lợi ích giữa việc là thành viên hay không là thành viên HTX, phải có tiêu chuẩn rõ ràng đối với gia nhập thành viên và chấm dứt tư cách thành viên. Trong mô hình HTX kiểu mới, thành viên phải thực sự góp vốn với mức đủ thích hợp. Đồng thời, Luật cũng xác định rõ mô hình HTX kiểu mới coi lợi ích của thành viên là then chốt. Mọi hoạt động cụ thể của hợp tác trước tiên phải hướng vào nhu cầu chung của thành viên; chỉ một phần năng lực dư thừa mới đem ra cung cấp cho thị trường. Các quy định này đã được thể hiện khá rõ tại Điều 5 (Nghị định số 193/2013/NĐ-CP, ngày 21-11-2013 quy định chi tiết một số điều của Luật Hợp tác xã) về cung ứng sản phẩm dịch vụ cho khách hàng không phải thành viên.

1.2. Hợp tác xã chuyên ngành và đa ngành

Trong những năm qua, đã có rất nhiều HTX mới được thành lập. Phần lớn HTX kiểu này đều tiến hành theo đúng thủ tục, trình tự của Luật Hợp tác xã. Các HTX kiểu mới được hình thành trên cơ sở sự tham gia hoàn toàn tự nguyện của thành viên, hoạt động của HTX tuân thủ theo đúng bản chất và nguyên tắc HTX có tính phổ biến trên toàn thế giới. Hoạt động của HTX kiểu mới xuất phát từ nhu cầu của kinh tế thành viên và phục vụ cho những chủ thể này. Một cách khái quát hóa có hai loại hình HTX đang tồn tại ở nông thôn nước ta (đặc biệt ở vùng đồng bằng sông Hồng) là: (1) HTX chuyên ngành và (2) HTX đa ngành nghề (hay còn gọi là HTX tổng hợp).

Hiện nay có rất nhiều HTX mới thành lập với quy mô vừa và nhỏ là những HTX chuyên ngành. Thành viên tham gia HTX đều sản xuất một loại sản phẩm và tuân thủ một quy trình sản xuất chung. Mục đích hoạt động là tạo ra lãi cho thành viên thông qua việc mở rộng quy mô, giảm giá thành và nâng cao chất lượng sản phẩm (tăng giá bán). Các HTX chuyên ngành trong lĩnh vực nông nghiệp được thành lập bởi những nông dân chủ yếu hoạt động trong một lĩnh vực sản xuất nông nghiệp chuyên biệt như: nuôi bò sữa, chăn nuôi gia súc, nuôi tằm, trồng hoa hoặc hoạt động nông nghiệp chuyên biệt khác. Những HTX chuyên ngành này chủ yếu tập trung vào việc tiếp thị và tiêu thụ sản phẩm cho thành viên cũng như hướng dẫn, phổ biến kinh nghiệm, kiến thức chuyên môn cho thành viên và cung ứng nguyên liệu sản xuất cho thành viên. Ví dụ như HTX Corpel ở Pháp là HTX chuyên ngành chăn nuôi, để gia nhập HTX này thành viên bắt buộc phải mua con giống, nguyên vật liệu từ HTX và đảm bảo tất cả sản phẩm chăn nuôi sẽ do HTX tiêu thụ (Phạm Bảo Dương, 2012).

Bên cạnh đó cũng xuất hiện một số HTX sản xuất, kinh doanh tổng hợp (đa ngành). Các HTX này được thành lập để phát huy tối

đa lợi thế của kinh tế theo phạm vi hoạt động (economies of scope). Nói một cách đơn giản HTX chuyên ngành là công cụ hữu hiệu để tăng hiệu quả (kinh tế, xã hội...) thông qua việc mở rộng theo quy mô (economies of scale) HTX sản xuất kinh doanh tổng hợp (đa ngành) tăng hiệu quả thông qua việc mở rộng phạm vi hoạt động đa ngành nghề, nhiều hoạt động sản xuất - kinh doanh khác nhau. Mỗi hoạt động sản xuất kinh doanh này có thể đã được tiến hành ở quy mô lớn (để tối đa hóa lợi ích của tăng kinh tế theo quy mô) hoặc cũng có thể mới chỉ ở quy mô nhỏ hoặc trung bình. Từ lý luận quốc tế và kinh nghiệm thực tiễn, nguyên tắc phát triển hành động tập thể ở Việt Nam được xác định từ thấp đến cao, từ đơn giản đến phức tạp, từ chuyên ngành đến đa ngành nghề.

Về mặt lý thuyết, trong giai đoạn đầu của quá trình phát triển, với trình độ tổ chức quản lý còn hạn chế, các thành viên thường tổ chức HTX dưới các hình thức bậc thấp, đơn ngành nghề với quy mô vừa và nhỏ để thăm dò, làm quen, dễ quản lý và hoạt động. Tuy nhiên, khi hợp tác trở thành nét văn hóa và phổ biến của cộng đồng, trong một xã hội luôn phát triển, nhu cầu hợp tác ngày càng trở nên đa dạng hơn. Xuất phát từ hợp tác giản đơn trong sản xuất, dịch vụ đơn ngành, HTX sẽ dần chuyển sang phát triển sản xuất kinh doanh tổng hợp, đa ngành nghề. Đây là xu hướng tất yếu, là đòi hỏi khách quan của sự phát triển sức sản xuất và nâng cao hiệu quả kinh tế của HTX, tận dụng tối đa lợi ích của kinh tế theo quy mô, lợi ích của kinh tế theo phạm vi hoạt động. Thực tiễn phát triển kinh tế thị trường cho thấy, một tổ chức khó đạt được hiệu quả cao khi chỉ phát triển sản xuất, kinh doanh dịch vụ đơn ngành nghề bởi do yếu tố thời vụ, sự bất ổn và biến động của cầu thị trường. Điều đó thúc đẩy HTX không chỉ sản xuất - kinh doanh đơn ngành mà phải chuyển sang sản xuất - kinh doanh đa ngành, tổng hợp. Với đặc thù là một tổ chức kinh tế nhưng lại có rất nhiều hoạt động mang tính xã hội, cộng đồng nên sẽ là thuận lợi hơn nhiều nếu HTX tiến

hành sản xuất kinh doanh tổng hợp, đa ngành nghề. HTX không chỉ tiến hành hoạt động trong lĩnh vực sản xuất kinh doanh truyền thống mà còn mở rộng sang các lĩnh vực dịch vụ xã hội, công ích... như trong lĩnh vực y tế, trường học, bảo vệ môi trường... Kinh nghiệm phát triển IITX tổng hợp đa chức năng ở Nhật Bản là minh chứng rõ nét cho sự phát triển các HTX tổng hợp, đa ngành nghề.

1.3. Xu hướng phát triển của các hợp tác xã ở nông thôn thời gian tới

Mô hình tổ chức, quản lý các HTX ở nước ta trong những năm tới không thể thoát ly các đặc điểm vốn có của các HTX; những yêu cầu và nội dung của công cuộc công nghiệp hóa, hiện đại hóa nông nghiệp, nông thôn; bối cảnh và môi trường kinh doanh của thời đại và phải luôn đổi mới để phù hợp với tình hình cụ thể ở mỗi giai đoạn. Xuất phát từ nhu cầu người dân, qua phân tích thực trạng phát triển, chúng tôi nhận thấy trong vòng 10 - 15 năm tới, mô hình hoạt động của HTX ở nông thôn sẽ phát triển theo xu hướng như sau:

HTX chuyển đổi sẽ trải qua cơn "đại phẫu" để có thể tồn tại và đứng vững trong cơ chế kinh tế thị trường và cạnh tranh khốc liệt trong quá trình hội nhập kinh tế quốc tế. Chỉ những HTX thực sự chuyển đổi, xác định rõ tư cách thành viên, góp thêm vốn và có phương án sản xuất - kinh doanh phù hợp sẽ tiếp tục tồn tại được trong cuộc chơi mới. Dự báo số HTX chuyển đổi sẽ không còn nhiều và sẽ có những bước chuyển (chia, tách, xác định lại đối tượng thành viên...) và thực sự 'thay máu'. Bên cạnh đó, sẽ có nhiều HTX mới ra đời.

- Mô hình HTX đơn ngành (chuyên ngành), sản xuất - kinh doanh hoặc dịch vụ một khâu, một công đoạn nhất định cho sản xuất của hộ gia đình nông thôn phát triển theo hai thái cực chủ yếu:

+ Những HTX mới được thành lập với quy mô nhỏ và được bắt đầu từ một (vài) nhu cầu hợp tác của người dân nông thôn. Có thể xem những HTX này ở giai đoạn đầu của quá trình phát triển HTX (dạng infant), rất cần có sự hỗ

trợ, giúp đỡ của Nhà nước và sự quan tâm ủng hộ của cộng đồng. Do phạm vi hoạt động dịch vụ hẹp, nhu cầu dịch vụ của thành viên không lớn và không ổn định do quy mô sản xuất của nông hộ nhỏ (đặc biệt ở miền Bắc), lao động dư thừa nhiều nên doanh thu của HTX ít lại không ổn định. Tuy nhiên, đây là bước khởi đầu cần thiết của một HTX to lớn sau này. Trong quá trình phát triển, để đáp ứng nhu cầu hợp tác ngày càng đa dạng của thành viên, HTX sẽ phát triển thêm các hoạt động khác, dần chuyển thành HTX đa ngành nghề.

+ Ở một khía cạnh khác, có HTX chỉ được thành lập để đáp ứng nhu cầu hợp tác ở một khâu nào đó có tính then chốt của cả quá trình sản xuất kinh doanh của thành viên. Ví dụ, HTX được thành lập chỉ để đáp ứng nhu cầu hợp tác xuất khẩu sản phẩm có giá trị cao cho kinh tế hộ thành viên, hoặc HTX của những trang trại chăn nuôi lớn chỉ chuyên làm nhiệm vụ mua thức ăn chăn nuôi với giá rẻ, chất lượng tốt... Đây là những HTX rất chuyên ngành và sử dụng triệt để lợi thế của hoạt động kinh tế chuyên sâu (economies of specialization).

Mô hình HTX đa ngành nghề, kinh doanh tổng hợp có nội dung hoạt động phong phú, đa dạng, bao gồm các hoạt động dịch vụ cho kinh tế hộ nông thôn nói chung và một số hoạt động sản xuất nông nghiệp, tiểu thủ công nghiệp và công nghiệp chế biến nông sản... Mô hình HTX này có thể khác phục những hạn chế của mô hình HTX đơn ngành, vì mở rộng phạm vi dịch vụ cho tất cả các đối tượng ở nông thôn. Nội dung hoạt động phong phú, lao động làm việc trong HTX có nhiều việc làm, doanh thu của HTX và thu nhập của thành viên có thể ổn định hơn, tạo sự gắn kết chặt chẽ hơn giữa thành viên với HTX. Dự báo đến năm 2030, mô hình HTX dạng này có triển vọng phát triển nhanh, nhất là ở các tỉnh phía nam sông Hồng. Hai yếu tố quyết định tốc độ phát triển dạng HTX này là, mức độ đa dạng hóa nhu cầu liên kết kinh tế của người dân nông thôn và năng lực của cán bộ quản lý HTX được nâng lên.

- Sẽ ngày càng xuất hiện các HTX hoạt động trong các lĩnh vực phi truyền thống như: y tế, trường học, môi trường, quản lý tài nguyên, văn hóa (ma chay, hiếu, hỷ...); ở đâu, ở lĩnh vực nào đó có nhu cầu hợp tác, ở đó sẽ xuất hiện HTX.

- Sẽ xuất hiện nhiều HTX không chỉ của các thành viên là nông dân, mà còn bao gồm đa dạng các đối tượng khác như: các doanh nghiệp, các công ty, trang trại... và sự kết hợp của các đối tượng: pháp nhân, thể nhân... mà thực chất là những mối quan hệ liên kết chặt chẽ về kinh tế - văn hóa, xã hội và chính trị của các tác nhân này.

Tóm lại, trong vòng 10-15 năm tới, sẽ tồn tại đa dạng các loại hình HTX ở nông thôn với các lĩnh vực khác nhau, hình thức và quy mô hoạt động khác nhau.

1.4. Một số điểm lưu ý khi phát triển mô hình hợp tác xã kiểu mới ở nông thôn trong thời gian tới

Thứ nhất, mô hình HTX kiểu mới phải thực sự tuân thủ định nghĩa về HTX đã được cộng đồng thế giới công nhận rộng rãi - đó là HTX phải được thành lập xuất phát từ nhu cầu chung của những cá nhân, tập thể... được quản lý một cách dân chủ, bình đẳng và hoạt động trên nguyên tắc cùng có lợi. Tôn chỉ hoạt động của mô hình HTX kiểu mới phải thực sự hướng tới thành viên, coi đây là "trung tâm" trong mọi hoạt động của HTX.

Thứ hai, HTX kiểu mới thành lập khi và chỉ khi có những điểm liên kết rõ ràng đem lại lợi ích thiết thực cho từng thành viên. Tuy nhiên, đó mới chỉ là những điều kiện cần. Điều kiện đủ đòi hỏi phải có những sáng lập viên am hiểu Luật Hợp tác xã, nắm rõ bản chất HTX, nhiệt tình vận động các đối tượng có cùng nhu cầu chung gia nhập HTX.

Thứ ba, thực tiễn cho thấy không nên nóng vội trong việc phát triển HTX, cần có những bước đi thích hợp từ thấp đến cao, bắt đầu từ việc xác định nhu cầu chung; sau đó đến việc thiết lập tổ chức để thực hiện nhu cầu chung đó, sẽ tốt hơn nếu ban đầu chúng ta tổ chức

dưới dạng tổ hợp tác. Các thành viên có nhu cầu thành lập HTX phải chờ đến độ chín nhất định thông qua sự nhận biết được rõ ràng lợi ích của việc cùng nhau hợp tác sản xuất - kinh doanh.

Thứ tư, trong điều kiện thực tiễn phát triển của Việt Nam hiện nay, mô hình HTX kiểu mới nên bắt đầu từ những hợp tác chuyên ngành được thành lập với một nhóm nhất định (không nhất thiết phải với quy mô lớn) những thành viên thực sự có (một hoặc vài) nhu cầu chung. Trong quá trình phát triển sẽ nảy sinh sự đa dạng các nhu cầu chung khác nữa và đó sẽ là tiền đề cho sự hình thành và phát triển tới dạng HTX đa ngành nghề.

Thứ năm, trong mô hình HTX kiểu mới, cần có sự kết hợp nhuần nhuyễn giữa sản xuất, kinh doanh tập trung và sản xuất, kinh doanh của cá nhân gia đình thành viên. Bên cạnh việc làm "bà đỡ" để hỗ trợ phát huy tối đa hiệu quả của kinh tế thành viên, HTX cũng có thể tiến hành sản xuất tập trung. Việc sản xuất tập trung này tốt nhất nên được tiến hành dưới dạng doanh nghiệp HTX mà thực chất được tổ chức và hoạt động như một doanh nghiệp theo Luật Doanh nghiệp.

Thứ sáu, bên cạnh các HTX được thành lập và hoạt động trong các lĩnh vực truyền thống, cũng nảy sinh nhu cầu hợp tác trong các lĩnh vực bảo vệ môi trường, chăm sóc sức khỏe, giáo dục... Mô hình HTX kiểu mới trong những lĩnh vực phi truyền thống này mang tính xã hội cao và việc thực hiện nguyên tắc "mở" là điều kiện quyết định sự thành công của HTX nếu có chiến lược hữu hiệu giải quyết vấn đề "free rider" đối với những người không phải là thành viên HTX.

2. Giải pháp để phát triển các hợp tác xã ở nông thôn

Trong thời gian tới, để đổi mới và phát triển các HTX ở nông thôn, cần tập trung thực hiện một số vấn đề then chốt như sau: i) đánh giá toàn diện tổ chức và hoạt động của HTX chuyển đổi, xử lý dứt điểm những HTX hoạt động mang tính hình thức, kém hiệu quả,

không đúng bản chất HTX; ii) tiếp tục nghiên cứu tổng kết thực tiễn mô hình HTX mới thành lập, đặc biệt là HTX chuyên ngành mới thành lập để nhân rộng; iii) phát triển HTX với những bước đi thích hợp, nên đi từ hình thức tổ hợp tác trước khi phát triển thành HTX, từ quy mô nhỏ đến lớn, từ địa bàn hẹp đến rộng. Nói cách khác, nên bắt đầu từ HTX chuyên ngành rồi tiến tới phát triển HTX đa ngành nghề, sản xuất kinh doanh tổng hợp, tùy điều kiện địa lý - kinh tế và năng lực quản lý HTX. Nhất thiết đảm bảo tôn chỉ hoạt động của HTX là phục vụ cho kinh tế và đời sống thành viên, thực hiện nghiêm các quy định của Luật Hợp tác xã 2012. Mở rộng và tăng cường hợp tác, liên kết; liên kết với doanh nghiệp nhà nước, với các doanh nghiệp thuộc các thành phần kinh tế khác trong sản xuất, dịch vụ cho sản xuất, chế biến, tiêu thụ sản phẩm, thông tin thị trường, khắc phục những rủi ro trong sản xuất, phòng chống thiên tai... để nâng cao hiệu quả hoạt động sản xuất - kinh doanh. Một cách khái quát có thể phân loại giải pháp thành 4 nhóm sau:

Thứ nhất, nâng cao hiểu biết, nhận thức cho người lao động về HTX, xác lập môi trường thể chế và tâm lý - xã hội thuận lợi cho sự hình thành và phát triển của HTX.

Hiện nay, một trong những khó khăn, tồn tại đang cản trở sự phát triển của HTX ở nước ta nói chung và ở vùng đồng bằng sông Hồng nói riêng là nhận thức về HTX kiểu mới và Luật Hợp tác xã của hầu hết cán bộ cơ sở và nông dân chưa đầy đủ và thấu đáo. Mặt khác, trên thực tế việc chuyển đổi và thành lập mới HTX đặc biệt ở vùng nông thôn đồng bằng sông Hồng còn mang nặng tính hình thức và thiếu những mô hình hoạt động có hiệu quả. Những ám ảnh về mô hình HTX kiểu cũ còn hằn sâu trong tâm trí của một bộ phận không nhỏ người dân. Vì vậy, cần tăng cường hơn nữa công tác tuyên truyền thật sâu rộng về mô hình HTX kiểu mới theo Luật Hợp tác xã 2012 nhằm thống nhất nhận thức trong toàn xã hội, tạo lập môi trường tâm lý - xã hội thuận lợi cho HTX kiểu mới phát triển. Đây là việc làm

có vị trí quan trọng, là nhân tố quyết định đến quá trình đổi mới và phát triển kinh tế hợp tác, HTX, nâng cao vai trò của HTX. Nội dung tuyên truyền cần làm rõ và phân biệt sự khác nhau giữa HTX kiểu cũ và HTX kiểu mới (Phạm Bảo Dương, 2012), nắm chắc nội dung và biện pháp giải quyết tồn đọng của HTX cũ, xử lý những vấn đề mới nảy sinh; đặc biệt cần giới thiệu những mô hình HTX kiểu mới làm ăn có hiệu quả, tạo sự đồng tình của nhân dân. Cụ thể cần làm tốt những hoạt động sau:

a) Tổ chức quán triệt đường lối, chủ trương, chính sách của Đảng, Nhà nước về phát triển HTX; phân biệt rõ những điểm khác cơ bản của mô hình HTX kiểu mới so với mô hình HTX cũ, vai trò của HTX kiểu mới đối với lợi ích của người lao động trong xã hội...

b) Giới thiệu cho người lao động về sự phát triển của phong trào HTX quốc tế; các mô hình HTX kiểu mới, có sức hấp dẫn đối với người lao động ở các nước, những hoạt động cụ thể của các HTX này.

c) Giới thiệu, tổ chức thăm quan mô hình HTX kiểu mới thành công ở Việt Nam theo từng lĩnh vực, đúng loại đối tượng mà người lao động, nhằm giúp người lao động có điều kiện hiểu biết kỹ càng trước khi lựa chọn mô hình thích hợp nhất để tham gia; tuyên truyền sâu rộng, tập huấn về mô hình HTX kiểu mới với đại diện các tổ hợp tác giản đơn giúp họ có hiểu biết, bản lĩnh, trình độ và tâm huyết đối với sự nghiệp kinh tế hợp tác và HTX; vận động các đơn vị này tuân thủ các nguyên tắc, giá trị HTX và phát triển thành HTX khi điều kiện đã chín muồi.

d) Có chính sách tôn vinh các cá nhân và tổ chức kinh tế hợp tác, HTX làm ăn giỏi, có hiệu quả, vừa nâng cao phúc lợi cho thành viên, vừa góp phần giải quyết tốt các vấn đề xã hội, bảo vệ và cải thiện môi trường; tạo sức hấp dẫn, lan tỏa từ mô hình HTX điển hình, cán bộ HTX điển hình.

e) Tuyên truyền về lợi ích vật chất, giá trị tinh thần lâu dài mà HTX kiểu mới có thể mang lại cho người lao động và nghĩa vụ của

người lao động đối với HTX; làm rõ nội dung làm chủ của người lao động đối với HTX khi gia nhập.

f) Tổ chức các lớp đào tạo, bồi dưỡng, tập huấn cho đội ngũ giáo viên, cán bộ quản lý nhà nước với nhiều hình thức đa dạng, bổ ích về kinh nghiệm và nguyên tắc quản lý HTX kiểu mới theo luật.

Thứ hai, xử lý dứt điểm tồn tại của HTX chuyển đổi.

Có rất nhiều HTX đã chuyển đổi bên cạnh số lượng lớn HTX chưa chuyển đổi ở nông thôn miền Bắc. Mặc dù đã chuyển đổi nhưng việc làm này vẫn còn mang tính hình thức, không thực chất, không làm rõ tư cách thành viên, thành viên không góp thêm vốn, bộ máy quản lý HTX không có sự chuyển biến thực chất, HTX chuyển đổi vẫn chưa xây dựng được phương hướng sản xuất - kinh doanh khả thi... Các tồn tại về nợ đọng của HTX đối với thành viên và các tổ chức kinh tế khác vẫn chưa được xử lý triệt để, làm ảnh hưởng không nhỏ đến hoạt động sản xuất kinh doanh của HTX.

Những tồn tại của HTX chuyển đổi và chưa chuyển đổi - nhóm còn chiếm tỷ trọng cao trong tổng số HTX ở vùng đồng bằng sông Hồng là một trong những nguyên nhân làm trầm trọng thêm vấn đề và cản trở việc xây dựng mô hình HTX kiểu mới phù hợp với đặc thù của vùng. Cần kiên quyết xử lý những tồn tại của HTX chuyển đổi, mạnh dạn giải thể những HTX chưa chuyển đổi để tạo môi trường thuận lợi cho sự hình thành và phát triển của HTX kiểu mới (Axel Wolz và Phạm Bảo Dương, 2010).

Nhóm giải pháp này cần triển khai sớm và rộng rãi bằng nhiều hình thức phong phú, đa dạng. Các giải pháp về tuyên truyền được triển khai sẽ có ý nghĩa và tác dụng rất lớn trong giai đoạn hiện nay, vì lẽ một thời gian quá dài sự tồn tại của mô hình HTX cũ đã gây ra những ác cảm, tâm lý thiếu tin tưởng của đông đảo người lao động trong xã hội vào những bức tranh tốt đẹp về HTX; muốn khắc phục không có cách nào tốt hơn là phải tuyên

truyền và thuyết phục người lao động qua các mô hình cụ thể.

Thứ ba, hỗ trợ, khuyến khích phát triển HTX thông qua những cơ chế, chính sách ưu đãi nhằm giúp HTX có điều kiện thuận lợi ban đầu để phát triển.

Luật Hợp tác xã năm 2012 đã quy định rất nhiều chính sách hỗ trợ phát triển HTX. Thực hiện Luật Hợp tác xã năm 2012, Thủ tướng Chính phủ vừa phê duyệt Chương trình hỗ trợ phát triển hợp tác xã giai đoạn 2015 – 2020 (Quyết định số 2261/QĐ-TTg của Thủ tướng Chính phủ). Theo Quyết định, các HTX được hưởng hỗ trợ chung gồm: bồi dưỡng nguồn nhân lực; xúc tiến thương mại, mở rộng thị trường; ứng dụng khoa học, kỹ thuật và công nghệ mới; thành lập mới, tổ chức lại hoạt động của HTX. Ngoài việc các chính sách hỗ trợ chung kể trên, HTX hoạt động trong lĩnh vực nông nghiệp, lâm nghiệp, ngư nghiệp, diêm nghiệp cung ứng sản phẩm, dịch vụ cho các thành viên là những cá nhân, hộ gia đình, pháp nhân có hoạt động sản xuất nông nghiệp, lâm nghiệp, ngư nghiệp, diêm nghiệp còn được hưởng hỗ trợ đầu tư phát triển kết cấu hạ tầng; hỗ trợ vốn, giống khi gặp khó khăn do thiên tai, dịch bệnh; hỗ trợ chế biến sản phẩm. Vấn đề mấu chốt hiện nay là cần sớm tổng kết việc thực thi chính sách hỗ trợ phát triển HTX quy định tại Nghị định 88/2005/NĐ-CP để trên cơ sở đó các bộ, ngành ban hành các văn bản hướng dẫn thực hiện Quyết định 2261/QĐ-TTg. Đặc biệt, cần chuẩn bị tốt các nguồn lực và điều kiện, tổ chức thực hiện để đảm bảo tính khả thi của chính sách hỗ trợ, khuyến khích phát triển HTX.

Thứ tư, củng cố hệ thống Liên minh HTX, làm rõ chức năng, nhiệm vụ, quyền hạn và trách nhiệm trong phát triển kinh tế hợp tác, HTX

Liên minh HTX Việt Nam cần hướng tới mục tiêu là tổ chức đại diện và hỗ trợ thành công cho sự phát triển HTX. Cần xây dựng, cụ thể hóa chiến lược hỗ trợ của liên minh HTX các cấp để đảm bảo các HTX, liên hiệp HTX có

tổ chức đại diện đích thực và nhận được sự hỗ trợ hiệu quả của liên minh các cấp.

Trong các giải pháp trên, có loại giải pháp tác động trực tiếp đến HTX, có loại tác động gián tiếp, có loại mang tính kinh tế, có loại phi kinh tế và có loại bao hàm cả hai. Những giải pháp đó có thể tác động dài hạn hoặc ngắn hạn, nhưng nhìn chung cần được triển khai đồng bộ ngay từ đầu. Tùy theo thời gian và điều kiện chủ quan có thể triển khai một số giải pháp trước và một số giải pháp muộn hơn theo điều kiện cụ thể và trình độ sản xuất từng nơi.

3. Kết luận

Nhu cầu hợp tác của người dân rất đa dạng, bao gồm lĩnh vực của đời sống kinh tế - xã hội, văn hóa và môi trường. Để đáp ứng nhu cầu hợp tác này, có nhiều loại hình HTX đã được hình thành ở nông thôn đồng bằng sông Hồng từ rất sớm. Do hoàn cảnh lịch sử cũng như xuất phát từ thực tế là nền kinh tế nước ta đã và đang từng bước chuyển dần sang hoạt động theo cơ chế kinh tế thị trường, chúng ta đang dần tìm kiếm mô hình HTX kiểu mới làm sao vừa đảm bảo tuân thủ đúng các quy định của pháp luật, đúng bản chất, thực hiện đúng các giá trị và nguyên tắc của HTX, lại phải phù hợp với điều kiện thực tiễn ở Việt Nam. Điều này lý giải tại sao ở nông thôn hiện nay đang tồn tại rất nhiều loại hình HTX./

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Axel Wolz và Phạm Bảo Dương (2010), The Transformation of Agricultural Producer Cooperatives - The Case of Vietnam, *The Journal of Rural Cooperation* (Israel), số 38 (2), tr 117 - 133.
2. Hồ Văn Vĩnh, Nguyễn Quốc Thái (2005), *Mô hình phát triển hợp tác xã nông nghiệp ở Việt Nam*, Nxb. Nông nghiệp.
3. Phạm Bảo Dương (2012), Một số vấn đề lý luận và thực tiễn về phát triển các HTX kiểu mới trong nông nghiệp, *Tạp chí Nghiên cứu kinh tế*, số 12 (415), tr 38 - 46.
- Phạm Bảo Dương (2010), Hợp tác xã: nhân tố quan trọng để phát triển nông nghiệp-nông thôn, *Tạp chí Kinh tế và dự báo*, số 12 (476), tr 21 - 23.